

Lärarhandledning

Svenska fåglar
– jämför och lär känna 40 arter
av Martin Emtenäs & Jonas Källberg

Rekommenderas för åk F–3
En handledning av Chris Qvist

FILM MED MARTIN EMTENÄS

SOM BERÄTTAR OM SITT
NATURINTRESSE OCH OM
BÖCKERNA FINNS HÄR:

[https://youtu.be/
Odu8SXnO3jU](https://youtu.be/Odu8SXnO3jU)

VISA GÄRNA I KLASS-
RUMMET!

MARTIN EMTENÄS JONAS KÄLLBERG

SVENSKA FÅGLAR

JÄMFÖR OCH LÄR KÄNNA 40 ARTER

rabén&sjögren

Om boken

Nyskapande faktabok om fåglar som du känner igen, avbildade som du aldrig sett dom förut. För såväl nybörjare som nördar.

Lär känna koltrasten, rödhaken och kråkan. Hur ser dom ut, hur stora är dom och vad äter dom? *Svenska fåglar – jämför och lär känna 40 arter* är en nyskapande faktabok om våra vanligaste fågelarter. Spännande faktatext kombineras med lekfulla illustrationer, snygga symboler och överskådlig grafik.

Om upphovspersonerna

Martin Emtenäs, känd från TV-programmen *Mitt i naturen* och *Det stora fågeläventyret* och Jonas Källberg, som är illustratören och formgivaren, tar dig med ut i vår natur, som är full av spännande djur att upptäcka och lära känna.

Jonas Källberg är illustratör, musiker, originalare och har i många år jobbat på reklambyrå som regissör, manusförfattare samt efterbearbetningsproducent för reklamfilmer.

Tillsammans med författaren Martin Emtenäs har han med *Svenska fåglar*, *Svenska däggdjur* och *Svenska grod- och kräldjur* skapat moderna och annorlunda faktaböcker om djur.

Arbeta med boken utifrån lärarmaterialet

Upplägget i detta lärarmaterial hjälper dig som lärare att på ett lustfyllt sätt knyta an till flera delar i kursplanen inom framförallt **NO och svenska**.

Du kan använda upplägget för att starta ett projekt eller så kan du ha de olika uppslagen som ett inslag vid exempelvis gemensamma samlingar.

Boken är den första av hittills tre böcker av samma författarpar, eleverna kan förstas läsa dem själva, men med högläsning och diskussioner kommer ni att kunna nå djupare i samtal och reflektioner. Till alla uppslag får du också tips på praktiska övningar där ni kan konkretisera arbetet.

UPPLÄGG:

Ord markerade med **fet stil** under arbetsrubriken ”ord att prata om” finns förklarade i ordlistan längst bak i boken.

Introduktion: Välkommen in i fåglarnas fantastiska värld!

Under denna introduktion utgår du från bokens omslag och använder både bilden på framsidan samt texten på baksidan för att ge eleverna en bild av vad det är ni ska ägna er åt under en tid framöver.

Att prata om:

Visa eleverna bokens framsida och berätta vad den heter.

Fråga sedan:

- Vad tror ni att boken kommer att handla om?
- Vad tror ni att vi kommer att lära oss?
- Hur många fågelsorter tror ni att vi har i Sverige?

Läs sedan baksidestexten samt introduktionstexten från början av boken och spela upp filmen där författaren berättar om boken, innehållet samt vad man kommer att få lära sig, för eleverna.

Fortsätt samtalet:

Utgå från underlaget långt bak i boken där man får lära sig om ordningar. Anpassa efter åldrarna på dina elever.

- Visste ni att alla fåglar är indelade i olika grupper?
- Varför tror ni att man gör så?
- Kan ni komma på några fåglar som ni har sett?

Gör en ring på tavlan där du skriver svenska fåglar i mitten. Skriv elevernas förslag runt ringen.

Att göra:

RITA OCH PRESENTERA FÅGLAR

Låt eleverna få rita en av de fåglar som ni har kommit på.

Sedan kan du låta alla få presentera sina fåglar för varandra.

Det kan också vara roligt att låta eleverna få arbeta i par eller grupper.

UPPSLAGET "SÅ FUNKAR BOKEN"

Prata med eleverna om uppslaget "Så funkar boken" och prata om vad de olika symbolerna betyder.

LATINSKA NAMN

Berätta också att alla djur har ett latinskt namn och prata om varför det är så.

PEDAGOGISKT KORTSPEL

Spela *Svenska fåglar – Kortspelet*, ett innovativt och strategiskt kortspel som är baserat på faktaboken.

Duvor

Läs och visa bilderna på sidorna 10–13 för eleverna och samtala utifrån frågorna.

DUVOR Columbidae

Duvor är en familj medelstora fåglar som lever över nästan hela jordklotet. Våra svenska arter är, förutom skogsduvan, ofta nära knutna till oss människor.

Duvor äter framförallt från av olika slag, även om kosten kan variera rejält för de duvor som äter sådant vi människor lämnar efter oss, som tuggade brödsimulor och pommes frites. De letar nästan alltid mat nere på marken och promenerar omkring, istället för att hoppa jämfota som till exempel trastarna gör.

Duvor matar sina ungar med en näringsrik vätska som kallas för duvmjolk. Den produceras i duvans kräva, en liten extra maggåck som många fåglar har. Duvornas sätt att mata sina ungar påminner alltså om dagdjurens. När duvor dricker stoppar de ner näbben i vattnet och suger upp det, medan andra fågelarter måste böja huvudet bakåt för att svälja.

Duvornas låten är ett dovt kuttrande och hoande.

Det finns fyra arter av duvor i Sverige och 331 i hela världen.

FAMILJEN DUVOR

Stedsduva Skogsduva Ringduva Turkduva

117 RINGDUVA Columba palumbus

Ringduvan är vår största duva och en av de fåglar som är vanligast att se. De senaste femtio åren har ringduvorna flyttat allt närmare bebbyggelset och de har också ökat rejält i antal. Nu är de en väldigt vanlig syn i parker och trädgårdar, men de trivs även i skogen.

Ringduvan är en av fågelvärldens slarvigaste bobyggare. Ofta kan man se äggen raka igenom det rögt ihoppatta boet inne i en tät buske eller träd.

Låten är ett femstavigt hoande (do-doo-doo-doo-doo) och under ringduvans parningsflykt hörs ibland ljudliga smällar från vingarna. Då kan man få se hur ringduvan flyger rakt uppåt, slår hårt med vingarna och sedan dalar ner mot marken igen.

EGG (FÄRIG) 2-30 st/år
LÅNG 37-45 cm
VINGSPANN 48-75 cm
VIKT 480-550 gram

STORLEK FAVORITPLATS UTVALDNING

EGG VINTERHÄLLE FROST SNÖ

Att prata om:

OM DUVOR

- Vad äter duvorna och hur hittar de mat?
- Hur rör sig duvorna jämfört med till exempel trastarna?
- Hur matar duvorna sina ungar?
- Vad är det som är så speciellt med deras sätt att dricka?
- Vilken är den största duvan i Sverige?
- Hur låter de olika duvorna? Kan du härma?
- Vilka skillnader finns det mellan de olika svenska duvorna?
- Varför tror du att vissa av duvsorterna trivs nära människor och i staden?

Ord att prata om:

knutna till, rejält, **duvmjolk**, **kräva**, risigt, ljudliga, husfasad, håligheter, tvåstavigt, kusligt

Att göra:

PRATA OM BEGREPPET "FREDSDUVA"

Prata med eleverna om att det finns en sorts duva som man kallar för "fredsduva" och fråga dem om de vet vad det är för något.

Berätta om att man länge har haft den vita duvan som en symbol för fred.

- Vad betyder det att ha fred?
- Varför tror ni att människor vill ha fred?
- Vad krävs för att man ska kunna få fred?
- Vad tycker ni är viktigt för att hålla fred i världen?

Skriv upp på tavlan det som eleverna kommer på och be dem motivera varför de tycker som de gör.

Sök på fredsduva på nätet, där kan du lätt hitta en mall för en fredsduva som eleverna kan få klippa ut och göra.

Vill man utöka aktiviteten kan de få skriva ner eller illustrera var sin viktiga punkt för att man ska kunna ha fred i världen och häng upp det tillsammans med deras duva.

Hackspettar

Läs och visa bilderna på sidorna 14–17 för eleverna och samtala utifrån frågorna.

HACKSPETTAR Picidae

Hackspettarna är en familj med ganska stora fåglar. De har ofta långa och kraftiga näbbar, anpassade för att hacka ut bohål i trädstammar. Någon använder hackspettarna sällan mer än en sommar, så då kan andra fåglar flytta in året därpå. Hackspettarna hjälper på så sätt många andra arter.

Hackspettarna är specialister på att äta myror och andra insekter som lever i torra träd. Tungan är lång och kläbbig och perfekt att fånga maten med.

På våren trummar hackspettarna med näbben mot en stam istället för att sjunga. Varje art trummar på sitt eget sätt och det går att höra vilken det är enbart på ljudet. Allt hackande och trummande är förstärkt påfrestande för fågelns hjärna. För att undvika hjärnskakning har hackspettens hjärna extra stötdämpning som skydd.

Det finns åtta arter av hackspettar i Sverige och 235 i hela världen.

FAMILJEN HACKSPETTAR

Göktyta, Tvilling hackspett, Mindre hackspett, Större hackspett, Vitryggig hackspett, Spillkråka, Gröngöling, Gråspett

17 STÖRRE HACKSPETT *Dendrocopos major*

Den större hackspetten är vår vanligaste hackspettart. Den trivs i nästan alla typer av skogar och är specialiserad på att hacka fram insekter som lever i de torra stammarna. Granfrön är också till förmågan. De kilar fast kottarna i en "hackspettmedja" (en spricka i ett träd) innan de hackar fram fröna. Under en sådan smedja kan man hitta massor av hackade kottar. På vintern besöker den även fågelmatningar och landar då bryskt bland småfåglaerna och tar för sig av maten.

Den större hackspetten har den kortaste trumvirveln, mindre än en sekund. Honan ser nästan likadan ut som hanen men saknar den röda fläcken i nacken.

LEGG: VÄRMEGÅLL, INSEKTER, TÄML, LITTELÄK, FAVORITPLATS, UTVALDNING

VIKT	70–90 gram
VINGSPANN	38–44 cm
LÄNGD	23–26 cm
ANTAL	210 000 par
LEVSLÄNGD	5–10 år
ÄGG (FÄRIG)	5–7 st/ägg
SKÄNG	Trummande

Ord att prata om:

kraftiga, bohål, kläbbig, kila fast, "hackspettssmedja", bryskt, trumvirvel, skogsväsen, kuslig, märkelig, slingrig

Att göra:

LYSSNA TILL LÄTEN

Lyssna till hur de olika hackspettarna låter.

Här kan ni använda natursidan.se via denna länk:

<https://www.natursidan.se/nyheter/sa-hor-och-ser-du-skillnad-pa-sveriges-hackspettar/>

Fråga eleverna om de kan gissa vilken av hackspettarna det är utifrån den beskrivning de har fått i boken.

Att prata om:

OM HACKSPETTAR

- Vad använder hackspetten sin kraftiga näbb till?
- Hur kan andra fåglar ha nytta av hackspettens hål?
- Hur lyckas hackspetten få tag i myror och insekter?
- Hur kommer det sig att de inte får hjärnskakning av allt hackande?
- Hur gör den större hackspetten för att få fram frön ur kottar?
- Varför säger man att spillkråkan är lite mystisk?
- Vad är gröngölingen specialist på?
- Vad gör göktytan när den blir skrämmd?
- Vad skiljer göktytan från de andra hackspettarna?

Kråkfåglar

Läs och visa bilderna på sidorna 18–21 för eleverna och samtala utifrån frågorna.

Kråkfågarna är kända för sin intelligens – de är nyfikna och påhittiga. Genom att utforska sin värld hittar de nya sätt att komma åt mat som andra fåglar missar. Både fötter och näbb är kraftiga. Kråkfåglar är allätare och kan till och med plundra andra fåglars bon i jakt på mat. Själva placerar de helst sina bon i träd eller på klippor, aldrig nere på marken. De flesta är stannfåglar som håller sig kvar i sitt hemområde året runt.

Kråkfågarna sjunger inte särskilt vackert. Det man oftast hör är ett högljutt kråkande, som säger sig åt molnen de olika arterna. Men många kråkfåglar har även en mjukare röst, ett charmigt porlande kvitter som nästan bara kan höras i närheten av boet då fåglarna pratar med sin partner eller sina ungar.

Det finns åtta arter av kråkfåglar i Sverige och 134 i hela världen.

FAMILJEN KRÅKFÅGLAR

Lovkråka, Nötkråka, Skråka, Nörkråka, Kjojo, Råka, Kråka, Kröp.

Kråkan håller sig gärna i närheten av människor, men den kommer sällan riktigt nära. Den är inte rädd, men den litar heller inte på någon. När kråkan långsamt går runt på en gräsmatta ser det ut lite som när en människa spatserar med händerna på ryggen. Den verkar aldrig ha särskilt bråttom.

Ofta ser man kråkan sitta högt uppe i ett träd och tålmodigt spana ut över sin omgivning för att kolla vad som händer. Du kan lita på att kråkan ser dig och vet vad du gör. Och inte bara dig – den har koll på allt och alla från sin trädtopp. Ställde någon ut en spaspise? Glömde någon fika på ett trädgårdsbord? Om lusten är klar flyger kråkan ner och tar för sig.

VIKT	400 – 600 g
VINGESPANN	34 – 39 cm
LÄNGD	44 – 53 cm
ANTAL	145 000 par
LEVSLÄNGD	3 – 10 år
ÄGG (FÄRIG)	4 – 5 st (grönvitfärgat)
SKÄG	hårt kråkande

Att prata om:

OM KRÅKFÅGLAR

- Vad använder kråkfågarna sin intelligens till?
- Vad kan hända när kråkfågarna är på jakt efter mat?
- Var bygger de sina bon?
- Vad är kännetecknande för en kråkfågels läte?
- Varför tror ni att kråkan inte litar på någon?
- Vad gör kråkan när den sitter uppe i ett träd och spanar?
- Hur känner man igen en kaja?
- Varför ser man sällan nötskrikan?
- Hur märker man att skatan är uppmärksam?
- Vad skulle du säga skiljer de olika kråkfågarna åt?

Ord att prata om:

påhittiga, utforska, plundra, stannfågel, högljutt, charmigt, porlande, spatsera, tålmodig, tjattrade

Att göra:

LEK LEKEN "HOPPA KRÅKA"

1. Eleverna ställer upp sig på led framför en vägg med avstånd på några meter.
2. Den som står först i ledet har en tennisboll som hen kastar mot väggen.
3. När bollen studsar tillbaka ska den först studsas en gång i marken och sen ska eleven hoppa bredbent över bollen utan att nudda den, så att personen som står bakom kan fånga den med händerna.
4. Om man lyckas hoppa över bollen utan att nudda springer man och ställer sig sist i ledet.
5. Den som fångar bollen ska nu kasta och hoppa.
6. Fortsätt på det sättet.
7. Lyckas man inte hoppa över bollen eller fånga den när man ska så ställer man sig med ryggen mot väggen istället.
8. Den som kastar får då vara noga med att sikta en bit över allas huvuden.
9. Leken fortsätter tills alla utom en står mot väggen.
10. Den som är kvar sist passar bollen till den som åkte ut först.
11. Den ska nu, med ryggen fortfarande mot väggen, studsas bollen mot väggen över sitt huvud.
12. Om den som är kvar inte lyckas fånga bollen utan den studsar i marken är de som studsade bollen befriad.
13. Alla får en chans att befria sig mot den som är kvar och är man befriad så ställer man upp sig i ledet igen och leken börjar om.

Sidensvansar

Läs och visa bilderna på sidorna 22–23 för eleverna och samtala utifrån frågorna.

SIDENSVANSAR *Bombus*

Sidensvansarna är en familj med medelstora fåglar med en tydlig tofs uppe på huvudet. De försvarar inte sitt revir som många andra fåglar, vilket gör att flera sidensvansar kan häcka i samma område om det finns gott om mat. Kanske är det därför som sidensvansar inte har någon särskilt tydlig sång. Låtet är ljusst och silverklingande.

Sidensvansarna har en speciell parningsritual som går ut på att hanen och honan skickar något ättbart mellan sig, ofta någon frukt. Efter ett tag kommer en av dem att låta upp frukten och sedan kan de para sig.

Sidensvansarna är en liten familj med bara en art i Sverige: sidensvans. I hela världen finns det tre arter.

SNABBFAKTA OM SIDENSVANSAR

VELDMÄRK	STAD
LUGA	RASTLÖS
ENSKAM	SOCIAL

Sidensvansar har TOFS på huvudet. Sidensvansar äter stora FLOCKAR. Sidensvansar älskar BÄR.

SIDENSVANS *Bombus*

Sidensvansen trivs bäst i djupa barrskogar och är därför vanligast i norra Sverige.

Hela sommaren håller den till långt borta från oss människor och det är inte många som ser den. Sidensvansen äter mycket myggor och sländor som den med lätthet fångar i luften.

På vintern flyttar sidensvansen söderut och drar sig närmare bebyggda trakter. Då är favoritmaten rönnbär och de kan komma i stora flockar och flyga från träd till träd, ivrigt gniolande och tjatrande. Ibland kan flockarna bli väldigt stora, de kan bestå av över tusen sidensvansar. Bären sväljer de hela och de kan rensa ett träd i ett rasande tempo. Tar rönnbären slut, äter de gärna äpplen och päron.

BARRSKOG	VINTERFÄGEL	KÄR	KÖRSGÅ
TRÖSK	FAVORITPLATS	UTBILDNING	

VIKT 45–70 gram
VINGSPANN 32–36 cm
LÄNGD 18–23 cm
ANTAL 126 000 par
LIVSLÄNGD 3 år
ÄGG (FÄRIG) 5 st (brunfärgade)
SÅNG Ljust ringande

Att prata om:

OM SIDENSVANSAR

- Vad är kännetecknande för en sidensvans?
- Vad kan det finnas för fördelar med att den inte försvarar sitt revir?
- Hur låter en sidensvans?
- Hur gör hanen när han vill para sig?
- Var trivs sidensvansen bäst att bo?
- Vilken favoritmat har sidensvansen?
- Vad gör den på vintern?
- Hur stora kan sidensvansens flockar bli?
- Hur ser sidensvansens bo ut?

Ord att prata om:

medelstor, tofs, **revir**, **häcka**, tydligt, silverklingande, parningsritual, ättbart, barrskog, flock, rasande tempo

Att göra:

TITTA PÅ FILMER

Prata om att sidensvansarna älskar bär och gärna rönnbär. Sök på sidensvansar på nätet och klicka på videor. Då hittar du flera fina filmer där man kan se hur det ser ut när de äter bär från olika träd.

LEK LEKEN "FRUKTSALLAD"

1. Eleverna sitter på varsin stol i en ring.
2. En elev är ledare och ställer sig i mitten.
3. Alla andra är en frukt som du har bestämt att de ska vara.
Det behöver vara flera av samma frukt.
4. Leken börjar med att ledaren t.ex. säger ”alla äpplen byter plats”.
5. Då ska alla som är äpplen snabbt resa sig och byta plats med ett annat äpple.
6. Ledaren försöker ta en ledig stol och om hen lyckas så är det den som blir utan stol om är ny ledare.
7. Om ledaren ropar fruktsallad ska alla byta plats.

Mesar

Läs och visa bilderna på sidorna 24–27 för eleverna och samtala utifrån frågorna.

MESAR Paridae

Mesarna är en familj som består av små, pigga fåglar med liten näbb. Mesfåglar verkar lite rastlösa, de sitter sällan stilla särskilt länge. Hanen och honan ser ofta likadana ut, och utmärkande för hela familjen är den svarta hakklappen som alla mesfåglar i Sverige har. Många mesar upplevs orädda och de besöker gärna fågelmatningar. I den här gruppen hittar vi några av våra mest kända fågelarter, som talgoxe och blåmes.

Under vinterhalvåret rör sig mesarna gärna i stora flockar som kallas för meståg. Men inte bara mesar ingår i mestågen, hit ansluter gärna kungsfågel, träd-kryparen, nötväcken och flera andra. Småfågeln verkar klara vintern bättre genom att hålla ihop.

Det finns sju arter av mesar i Sverige och 64 i hela världen.

FAMILJEN MESAR

Svartmes, Tofsmes, Entita, Talitta, Loppmes, Blåmes, Talgoxe

165 TALGOXE Parus major

Talgoxen är en av våra mest kända och igenkända fåglar. Det är inte så konstigt eftersom den trivs bra i trädgårdar, ofta besöker fågelbord och dessutom gärna bor i holk. Den upplevs som orädd och har man tålamod kan man till och med lära en talgoxe att äta ur handen.

Talgoxen äter framförallt insekter och frön. På vintern kan en talgoxe besöka tusen träd om dagen för att leta efter gämska insekter. Den är också nyfiken och påhittig, och sitter gärna och spanar på andra fåglar för att se vad de har för sig. På så sätt kan den upptäcka deras hemliga matgömmor.

Hanen och honan liknar varandra, men hanens svarta streck på bröstet är bredare än honans.

VIKT	16–22 gram
VINGSPANN	23–26 cm
LÄNGD	13–15 cm
ANTAL	2 838 000 par
LEVSLÄNGD	7–8 år
ÄGG (FÄRIG)	8–10 st (individsvis)
SÄNG	Mekanskt frände

Att prata om:

OM MESAR

- Vad är kännetecknande för mesarnas personlighet?
- Hur rör sig mesarna på vintern?
- Hur lyckas de klara av kylan på vintern?
- Var trivs talgoxen som bäst?
- Varför spanar talgoxen på andra fåglar?
- Var bor svartmesen helst?
- Vem påminner svartmesen om?
- Vad har tofsmesen för knep för att klara vintern?
- Varför kan man säga att blåmesen är kaxig?
- Vilket utseende är kännetecknande för alla mesar?
- Vilka mesar finns där du bor?

Ord att prata om:

meståg, fågelbord, tålamod, orädd, matgömmor, favoritplats, musbo, hamstra, bohål, vaksam

Att göra:

BEGE ER UT PÅ ”FÅGELSKÅDNINGSFLYKT”

Planera för en ”fågelskådningsutflykt”:

Mesarna är bland de fåglar som man ofta kan se oavsett var man bor och ni kan göra en utflykt för att titta på de som finns i just ert närområde.

Har ni möjlighet att ta med kikare så blir det extra roligt.

Inled utflykten med att titta på bilder av mesarna och lyssna till deras läten. Det kan ni göra via naturesidan.se

Låt förslagsvis eleverna få skriva och illustrera vad de sett efter er utflykt och häng upp på väggen.

Stjärtmesar

Läs och visa bilderna på sidorna 28–29 för eleverna och samtala utifrån frågorna.

STJÄRTMESAR Aegithalidae

Stjärtmesarna är små fåglar med ovanligt långa stjärtfjädrar. De är inte särskilt nära släkt med de andra mesfågarna, trots namnet.

Stjärtmesarna är väldigt aktiva, de rör sig från plats till plats i små grupper och letar efter insekter i träd. Stjärtmesarna är också kända för att hjälpa varandra med häckningen. En kull ungar kan ha flera stödförädrar.

På vintern flyger stjärtmesarna runt i små grupper som består av föräldrarna och årets ungar. Ibland går flera familjer hop och bildar en flock. Kalla nätter sover de gärna tätt ihop och turas då om att få vara i mitten där det är varmast.

Stjärtmesarna är en liten familj med bara en art i Sverige: stjärtmes. I hela världen finns 13 arter.

SNABBFAKTA OM STJÄRTMESAR

VILDMÄR: [Bar chart showing 10 yellow squares] STAD

LUGN: [Bar chart showing 10 yellow squares] BASTLÖS

ENSAM: [Bar chart showing 10 yellow squares] SOCIAL

Stjärtmesar är väldigt AKTIVA

Stjärtmesar lever i FAMILJEGRUPPER

Stjärtmesar SÄM-ARBETAR

174 STJÄRTMES Aegithales caudatus

Stjärtmesen är en av våra minsta fåglar, men den ser större ut eftersom den har en väldigt lång stjärt. Den liknar en luden vit boi på en lång pinne.

Näbben är väldigt liten och används till att plöcka till exempel små puppor och spindlar med.

Stjärtmesar är ganska oskygga för oss människor men de stannar sällan länge. De är som bedårande små skogsväsen som flyger från plats till plats, stannar en stund under lågmått tjatter och sedan försvinner igen.

Hänger man upp talgbollar vid fågelmatningen kan man ha tur och få stjärtmesen på besök.

LÖVIG VÄRMEGILL NYKTER LÄM

FÖRLEK FAVORITPLATS UTBILDNING

VIKT 7-10 gram
VINGSPANN 11-15 cm
LÄNGD 13-15 cm
ANTAL 34 000 par
LEVSLÄNGD 7-8 år
ÄGG/FÄRIG	8-12 st (brunvitt/brun)
SÄNG slett/biffbränd

Att prata om:

OM STJÄRTMESAR

- Vad kännetecknar en stjärtmes?
- Vad liknar den för något när man tittar på den?
- Vem är den inte nära släkt med trots namnet?
- Vad är en lite ovanlig sak som stjärtmesen gör när den får ungar?
- Hur rör sig stjärtmesarna?
- Hur hjälper stjärtmesarna varandra på vintern?
- Hur kan man göra om man vill se en stjärtmes?
- Hur lång kan den bli?
- Hur många ägg lägger stjärtmesen?
- Hur länge kan den leva?
- Hur låter det när stjärtmesen sjunger?

Ord att prata om:

släkt, stödföräldrar, flock, luden, puppor, oskygga, bedårande, skogsväsen, tjatter, lågmålt, talgboll

Att göra:

EGNA TALGBOLLAR

Prata med eleverna om att man kan göra talgbollar för att locka till sig stjärtmesen men att många andra småfåglar också gillar dem. Gör sen talgbollar med eleverna som ni kan hänga upp på ett bra och lämpligt ställe så att ni kan se vilka fåglar som kommer dit för att äta.

Recept:

- 100 gram kokosfett
- 100 gram osaltat smör eller ister
- Blandade fröer (exempelvis 1 dl solrosfrö, 1 dl hampfrö, 1 dl osaltade jordnötter)
- Lite matolja att smörja formarna med
- 5–8 formar
- Snöre
- Sugerör

Gör så här:

1. Värm fett och ta av kastrullen från plattan.
2. Häll blandningen över fröerna.
3. När blandningen svalnat och blivit trögflytande kan du forma bollar av den. Ett annat alternativ är att hälla den smälta blandningen i pepparkaks- eller bullformar.
4. Gör en snörögla och hänga upp ”talgbullen” när den stelnat.
5. Extra tips: Häll upp den smälta blandningen i en tom mjölkförpackning. När den stelnat skär du upp en öppning på sidan av paketet och serverar.

Kungsfåglar

Läs och visa bilderna på sidorna 30–31 för eleverna och samtala utifrån frågorna.

KUNGSFÅGLAR *Regulidae*

Kungsfågarna är en familj viktigt små fåglar med påtagligt rund form. De har ett färggrant bånd på huvudet som hinarna kan fälla upp och då liknar det en krona – det är därför de kallas för kungsfåglar.

De uppslups rastlösa och är sällan stilla, utan flyger från gren till gren och letar små insekter och spindlar. Eftersom de är så små måste de äta i stort sett hela tiden.

För att komma åt maten långt ut på grenarna står de nästan stilla i luften och flaxar väldigt fort med vingarna. Det kallas att de ryttlar.

Det finns två arter av kungsfåglar i Sverige och sex arter i hela världen.

194 BRANDKRONAD KUNGSFÅGEL *Regulus ignicapilla*

Brandkronad kungsfågel är en ganska ny art i Sverige. För bara tio år sedan var den en ovanlig syn, men i Skåne är den nu vanligare än kungsfågeln.

Den gillar inte granskog lika mycket som sin kusin utan trivs bättre i blandskogar och parkliknande lövskogar. Låtet liknar kungsfågels: ett gällt gnisslande.

SNABBFAKTA OM KUNGSFÅGLAR

VILDMARK	STAD
LUGN	RASTLÖS
ENSAM	SOCIAL

Kungsfåglar är väldigt SMÅ
Kungsfåglar kan RYTTLA
Kungsfåglar äter insekter och SPINDLAR

Ord att prata om:

påtagligt, färggrant, krona, rastlös flaxar, **ryttla**, Mellaneuropa

Att göra:

LYSSNA TILL LÄTEN

Lyssna till kungsfåglarnas läte via naturesidan.se och titta även på bilder av dem.

VÄG FÖREMÅL

Prata om hur små de är och ha gärna en våg redo där ni kan försöka hitta saker i klassrummet som väger lika mycket som kungsfåglarna.

PYSSLA FÅGLAR

Använd lera eller Play-Doh för att göra egna små kungsfåglar och låt förslagsvis eleverna få måla dem när de har torkat.

Ställ ut i fönstret eller häng upp dem i en gren som ni tar med från skogen.

Att prata om:

OM KUNGSFÅGLAR

- Vilken form har kungsfåglarna?
- Vad har de på huvudet och vad liknar det?
- Varför tror du att de måste äta hela tiden?
- Vilken är vår allra minsta fågel?
- Vad kan kungsfågeln göra trots att den är så liten?
- Vilken av kungsfåglarna är ganska ny i Sverige?
- Hur låter den?
- Varför flyger kungsfågeln ofta på hög höjd tro du?
- Hur många arter finns det i Sverige och hur många i hela världen?
- Vad gillar kungsfåglarna för mat?

Nötväckor

Läs och visa bilderna på sidorna 32–33 för eleverna och samtala utifrån frågorna.

NÖTVÄCKOR *Stridare*

Nötväckorna är en familj som klättrar runt på trädstammar och letar efter insekter och spindlar bland sprickor i barken. De äter också frön och nötter. Nötväckorna har relativt stort huvud, med tydligt svart ögonband, och ovanligt kort stjärt. De flesta stannar i sitt hemområde hela året och häckar i trädhålor eller holkar. De håller ihop i livslånga par.

Namnet nötväcka kommer från ordet väcka som på dialekt betyder "att hacka flisor ur" och syftar på nötväckornas vana att kila fast lite större bitar mat, till exempel en nöt, i en skreva och hacka sönder den med sin starka näbb.

Nötväckorna är en liten familj som bara har en art i Sverige: nötväcka. I hela världen finns 28 arter.

SNABBFAKTA OM NÖTVÄCKOR

VILDMARK: [Bar chart showing 10 segments, 1 filled] STAD

LUCK: [Bar chart showing 10 segments, 1 filled] RASTLED

ENSAM: [Bar chart showing 10 segments, 1 filled] SOCIAL

Nötväckor har svart ÖGONBAND

Nötväckor kan KLÄTTRA med!

Nötväckor HAMSTRAR mat

197 NÖTVÄCKA *Sitta europaea*

Nötväcka är en livlig fågel som alltid är på språng. Den är känd för sin förmåga att kunna röra sig i alla riktningar när den söker av en trädstam efter mat. Nötväcka är nämligen den enda fågeln i Sverige som kan gå med huvudet först nerför en trädstam. Den sitter gärna upp och ner när den hackar sig in i en nöt som den klat fast i barken.

Nötväcka äter insekter, spindlar, frön och nötter. På hösten brukar den hamstra sin mat i skegen för att spara till vintern.

ÖGON: [Icon] VINTERHÅL: [Icon] HÖRST: [Icon] TAL: [Icon]

STORLEK: [Icon] FAVORITPLATS: [Icon] UTBILDNING: [Icon]

VIKT: 17–28 gram

VINGSPIANN: 20–25 cm

LÄNGD: 12–14 cm

ANTAL: 264 000 par

LIVSLÄNGD: 7–8 år

ÄGG (FÄRIG): 6–8 st (individsvis)

SÅNG: lustigt vislande

Att prata om:

OM NÖTVÄCKOR

- Hur rör sig nötväckorna när de ska hitta mat i träden?
- Hur länge håller hanen och honan ihop?
- Hur kan man känna igen nötväcka?
- Var kommer namnet nötväcka ifrån?
- Vad har nötväcka för specialitet när den ska ta hand om lite större bitar av mat?
- Vad kan nötväcka som ingen annan fågel i Sverige kan?
- Var tar nötväcka vägen på vintern?
- Vad är den speciellt upptagen med under hösten?
- Hur låter nötväckans sång?
- Hur många ägg lägger nötväcka?

Ord att prata om:

sprickor, relativt, ögonband, hemområde, livslånga, flisor, kila, skreva, på språng, hamstra

Att göra:

DISKUTERA ORDET HAMSTRA

Prata med eleverna om hur nötväcka hamstrar för att klara vintern och prata om vad det betyder.

Fråga dem om de tror att människor brukar hamstra. Varför tror ni att man gör det i så fall?

Vilka andra djur tror ni hamstrar?

Låt sedan eleverna få rita nötväckans förråd och kan eleverna skriva kan du be dem skriva ner vad det är de har ritat.

Trastar

Läs och visa bilderna på sidorna 38–41 för eleverna och samtala utifrån frågorna.

TRASTAR
Fågelfamilj

Trastarna är en familj kraftigt byggda, medelstora fåglar. Många är insektsätare men några är svårare att äta. De letar efter sin mat nere på marken men de är också kända för att äta rönnbär och övermogna äpplen.

Det här är en familj som gillar att sjunga. Flera av arterna har en väldigt vacker sång, inte minst koltrasten som är en av de allra populäraste fåglarna – mycket tack vare sin sång.

Många trastar förvarar sina bon aggressivt även mot större fåglar. Ibland anfaller de i flock, och kan bajsa ner sina motståndare så att de inte längre kan flyga.

Det finns sex arter av trastar i Sverige och 169 i hela världen.

FAMILJEN TRASTAR

Ringtrast, Koltrast, Björktrast, Rödvingetrast, Taltrast, Dubbeltrast

2022 KOLTRAST Trastfamiljen

Koltrasten är Sveriges nationalfågel. På våren och sommaren sitter den gärna högt uppe i ett träd och sjunger ihärdigt. Koltrasten är vanlig i städer och parker, men från början var den en ganska skuggskogsfågel. Idag finns det två grupper: de som lever nära människor och de som fortfarande föredrar skogen.

De skogslevande koltrasterna är svåra att se, men de hörs lika tydligt som de i stan.

Koltrasten äter maskar, bär och frön. På marken tar den sig fram genom att hoppa jämfota. Om den blir tagen av ett rovdjur, försöker den förvirra sin fiende genom att släppa sina fjädrar så de yr. Men de viktiga vingfjädrarna behåller den.

VIKT	85–100 gram
VINGSPANN	21–26 cm
LÄNGD	23–28 cm
ANTAL	1 835 000 par
LIVSLÄNGD	3 år
ÄGG (FÄRIG)	4–5 st (rågtrast)
SÄNG	Mjuktt rörande

Att prata om:

OM TRASTAR

- Vem, bland trastarna, är en av våra mest populära fåglar och varför?
- Vad gillar trastarna att äta?
- Vad kan trastarna hitta på att göra för att försvara sina bon?
- Vilken av trastarna är Sveriges nationalfågel?
- Vilka två grupper av koltrastar finns det?
- Hur gör koltrasten om den blir fångad av en fiende?
- Hur hittar björktrasten maskar?
- Vilken är den vanligaste trasten i norra Sverige och hur känner man igen den?
- Varför ser man inte så ofta taltrasten trots att den är vår vanligaste trast?

Ord att prata om:

kraftigt byggd, allätare, övermogen, aggressiv, motståndare, skygg, föredrar, yr, upprepar, dialekter

Att göra:

EN UTSTÄLLNING

Det finns många fina bilder av våra trastar som vi har i Sverige och du kan lätt komma åt att skriva ut dessa via nätet.

Använd dem när ni pratar om trastarna och försök att se vilka som är vilka.

Låt sedan eleverna få välja varsin bild av en trast som de ska skriva mer om och illustrera.

Sedan kan de få presentera sina trastar för varandra.

Häng upp som en utställning.

Flugsnappare

Läs och visa bilderna på sidorna 42–45 för eleverna och samtala utifrån frågorna.

FLUGSNAPPARE Muscicapidae

211 SVARTVIT FLUGSNAPPARE *Ficedula hypoleuca*

Flugsnappare är en familj småfåglar som gärna bygger sina bon i håligheter. Flera av arterna går att få som gäst i fågelholken. Många är såvriga sångfåglar som sjunger tydligt på våren.

De flesta flugsnappare är specialister på att fånga insekter, men de kan jaga på olika sätt. Några snappar sin mat i luften. Andra håller helst till nere på marken och fångar småkryp som spindlar och fjärilslarver.

Det finns tolv arter av flugsnappare i Sverige och 330 i hela världen.

FAMILJEN FLUGSNAPPARE

Grå flugsnappare, Rånåske, Blååske, Nånåske, Svartvit flugsnappare, Hobbands-flugsnappare, Mindre flugsnappare, Svart rödstjört, Rånåske, Bukkvätta, Svartthudad bukkvätta, Stenkvätta

Den svartvita flugsnapparen är en av våra vanligaste trädgårdsfåglar. Den gillar att bo i holk och är känd för att vara ganska aggressiv mot andra fåglar. Den kan till och med sno holkar genom att jaga höglj talgoxer eller blåmesar som redan flyttat in. Den svartvita flugsnapparen trivs också i parker och i skogar med mycket lövträd.

I början av sommaren sjunger den svartvita flugsnapparen sina korta strofer om och om igen från morgon till kväll.

Den är dessutom en mästare på att fånga myggor och kan äta så mycket som två tusen stycken på en enda dag.

VIKT 12–15 g
VINGSPANN 21–24 cm
LÄNGD 12–13 cm
ANTAL 1,122,000 par
LEVSLÄNGD 3–5 år
ÄGG (FÄRIG) 6–7 st (temperat)
SÄNG lövligt, rotiskt

Att prata om:

OM FLUGSNAPPARE

- Var bygger flugsnapparen gärna sitt bo och var kan man få den som gäst någonstans?
- Varför tror ni att gruppen flugsnappare har fått just det namnet?
- Hur gör den svartvita flugsnapparen när den ser en holk som den vill ha?
- Hur många myggor kan en svartvit flugsnappare äta på en dag?
- Var måste man helst bo om man ska få se blåhaken?
- Varför har många rödstjärtar börjat flytta in i holkar i trädgårdarna?
- Vad är ett typiskt kännetecken för rödhaken?

Ord att prata om:

ihärdiga, snappar, sno, strofer, tillbringar, gammal skog, murriga skogar, jämfota-hopp

Att göra:

LEK LEKEN "FLUGSNAPPAREN ÄR HUNGRIG"

1. Markera ett begränsat lekområde.
2. En elev är flugsnappare, de andra är flugor. Flugsnapparen försöker fånga (kulla) flugorna.
3. Kullade flugor förvandlas till spindlar.
4. Spindlarna står kvar där de kullades och får genom att sträcka ut armarna hjälpa till att kulla flugor.
5. Den som sist blir kullad blir flugsnappare nästa gång.

Sparvfinkar

Läs och visa bilderna på sidorna 46–47 för eleverna och samtala utifrån frågorna.

SPARVFINKAR *Passeridae*

Sparvfinkarna är en familj med små och ganska knubbiga fåglar. Näbben är kort och konformig. De äter framförallt från men älskar även insekter. Sparvfinkarna håller gärna till i närheten av människor och äter det som vi lämnar efter oss, till exempel på uteserveringar. Därför hör de till de fåglar man ser oftast, trots att de egentligen är långt ifrån vanligast. De är dessutom utpräglade stannfåglar, vilket gör att man ser dem året om.

Sparvfinkarna har inte lika vacker sång som många i familjen finkar, mer som tjättrande och pipiga små låten.

Det finns två arter av sparvfinkar i Sverige och 43 i hela världen.

221 PILFINK *Passer montanus*

Pilfinken är inte lika mycket stadsbo som gråsparven, den är vanligare i trädgårdar och på landsbygden. Den syns heller inte lika ofta och är därför inte lika välkänd som gråsparven.

Det kan vara svårt att se skillnad på pilfink och gråsparv. En tydlig skillnad är att pilfinken har en svart fläck på kinden.

220 GRÅSPARV *Passer domesticus*

Gråsparven är en sällskaplig fågel som gärna visar sig i närheten av människor. För många som bor i städer är det den absolut vanligaste fågeln att se. Hane och honan ser olika ut. Hane liknar pilfinken, medan honan är mer oansenligt (usurur och grå i färgen).

SNABBFAKTA OM SPARVFINKAR

VILDMARK	STAD
LUÖN	RASTLÖS
ENSAM	SOCIAL

Sparvfinkar kallas till näsa **MANN-SKOR**
Sparvfinkar är utpräglade **STANN-FÅGLAR**
Sparvfinkar har **TJÄTT-RÄNDE** låten

Att prata om:

OM SPARVFINKAR

- Hur kommer det sig att vi ofta ser sparvfinkar nära oss människor?
- Hur vanliga är sparvfinkarna?
- Hur många arter sparvfinkar finns det i Sverige och vad heter de?
- Varför är sparvfinken den fågel som folk som bor i städer oftast ser?
- Kan ni beskriva hur gråsparvens hane och hona ser ut?
- Var kan man främst se pilfinken?
- Vad är den tydligaste skillnaden mellan en pilfink och en gråsparv?
- Hur låter sparvfinkar och kan ni härma låtet?

Ord att prata om:

knubbiga, kornformig, uteservering, utpräglade, tjättriga, pipiga, sällskaplig, oansenlig, landsbygden, välkänd

Att göra:

RIMMA LOSS

Gör en rimaktivitet där ni använder sparvfinkarnas namn. Dela på ordet så att ni kan använda den första delen för att ge fåglarna helt nya namn.

Det behöver inte vara verkliga ord.

Exempel:

Pil-fink, sil-fink, ril-fink, mil-fink, hil-fink osv.

Grå-sparv, små-sparv, på-sparv, må-sparv osv.

Låt eleverna få fundera på vad de nya fåglarna har för egenskaper och kanske illustrera hur de ser ut.

Här kan det bli mycket skratt.

Ärlor

Läs och visa bilderna på sidorna 48–51 för eleverna och samtala utifrån frågorna.

ÄRLOR Motacillidae

Ärlorna är en familj med ganska små fåglar som är väldigt skickliga på att fånga insekter. De går eller springer på marken, man ser sällan en ärla skutta fram som en trast. Ärlans näbb är smal och specialanpassad för att fånga en insekt i flykten. Den mest kända fågeln i familjen är utan tvekan sädesärlan.

Familjen ärlor innehåller även gruppen pipitärkor. Pipitärkorna är inte lika slanka i formen och har inte heller lika lång stjärt som de andra ärlorna. Däremot liknar de olika pipitärkorna varandra och kan vara svåra att skilja åt. Ett sätt är att titta på hur pipitärkans sångflykt ser ut, den här är nämligen fåglar som gillar att göra en flygvisning samtidigt som de sjunger, istället för att sitta stilla på en gren. Varje pipitärka har en unik sångflykt.

Det finns åtta arter av ärlor i Sverige och 69 i hela världen.

FAMILJEN ÄRLOR

Gulärla, Fönärla, Sädesärla, Fältpipitärka, Ängpipitärka, Trädpipitärka, Rödstrupig pipitärka, Skäpppipitärka

225 SÄDESÄRLA Motacilla alba

Sädesärlan är lätt att få syn på och lätt att känna igen. Oftast ser man den svartvita fågeln på en gräsmatta där den springer omkring och jagar insekter.

När den stannar vippar den så gott som alltid med sin långa stjärt och krycker med huvudet.

Sädesärlan ser alltid piggt och orädd ut. Och det är inte konstigt att den är modig – den har nämligen utvecklat sig för att våga hålla till i närheten av stora djur och fånga de insekter som djuren skrämmar upp när de rör sig i markerna.

LEKSTYCKE

LÄNGBILD, KORTBILD, INNEBILD, UTA

STORLEK, FAVORITPLATS, UTVECKLING

VIKT 18–26 gram
VINGSPANN 20–28 cm
LÄNGD 16–23 cm
ANTAL 201.000 par
LEVSLÄNGD 3 år
ÄGG (FÄRIG) 6 st (ett/ettstuga)
SÄNG Enkelt bett/stande

Att prata om:

OM ÄRLOR

- Vad är ärlorna väldigt skickliga på?
- Hur ser de ut när de tar sig fram på marken?
- Vilken är Sveriges mest kända ärla?
- Vilka andra fåglar ingår i ärla-familjen och hur skiljer de sig från de som har ”ärla” i sitt namn?
- Vad gillar pipitärkorna att göra medan de sjunger?
- Varför kan sädesärlan verka så modig?
- Var ska man leta om man vill se en gulärla?
- Varför kan man vara säker på att det är en försärla man ser om man tror att man sett en gulärla på vintern?
- Hur kan man känna igen ängspiplärkan?

Ord att prata om:

skutta, fånga i flykten, utan tvekan, slanka, **sångflykt**, vippar, varianter, forsande vatten, brant upp, dala ner

Att göra:

ETT MEMORYSPEL

Om du googlar på ”ärlor” på nätet får du upp många fina bilder som går att lägga in i ett Word-dokument för att sedan printa ut i önskat antal.

Laminera förslagsvis in och klipp ut bilderna i jämna storlekar. Du kan också låta eleverna få klippa ut bilderna.

Nu kan ni spela memory både i stor grupp men också i par. Öva på ärlornas namn medan ni spelar.

Finkar

Läs och visa bilderna på sidorna 52–55 för eleverna och samtala utifrån frågorna.

FINKAR

Fingfåglar

Finkarna är en familj med ganska små fåglar som är specialister på att äta frön. Ungarna matas däremot nästan alltid med insekter och andra smådjur. Näbbarna är ofta korta och grova – perfekta att knäcka frön med. Långt ut på näbben finns dessutom en spets som gör det lättare att plocka upp små frön och insekter. Näbben är alltså en kombination av en pincett och ett krossverktyg.

Många finkar har färggrann fjäderdräkt och flera av arterna sjunger vackert. Därför var det vanligt för i tiden att man hade finkar som burfåglar.

Finkarna är ofta stationära, de flyttar normalt sett inte. Och flyttar de så går flyttstaset sällan långt. Sverige eller Västeuropa. De flesta arterna håller gärna ihop i flockar, förutom under häckningsperioden. Då ägnar de sig mest åt sina ägg och ungar.

Det finns 16 arter av finkar i Sverige och 209 i hela världen.

FAMILJEN FINKAR

215 DOMHERRE

Perdula perdula

Domherren är en lugn och trygg fågel som gärna besöker fågelbord på vintern för att äta solrosfrön och hamnfrön. Då är den lätt att få syn på med sin klara, röda färg.

Men på våren verkar alla domherrars försvinna. Då drar de sig tillbaka och lever sedan en undanskymd tillvaro inne i baarskogen hela sommaren. De bygger bo inne i en tät gran och är svåra att få syn på.

Domherrar låter inte heller så mycket. De lever ihop i par och sjunger bara lite tyst för sin partner. Man kan likna hanen men är gråbeige istället för röd.

Ringmärkare berättar att domherren är ovanligt mjuk att hålla i handen, som en liten kudde.

BARNSÖK **VINTERFÅGEL** **ROD** **KORVÅB**

STORLEK **FAVORITPLATS** **UTSÄDNING**

VIKT 21–27 gram
VINGSPANN 15–17 cm
LÄNGD 15–17 cm
ANTAL 582.000 par
LIVSLÄNGD 7–8 år
ÄGG (FÄRIG) 5–6 st (häcknings)
SÅNG Twelkande grisset

Ord att prata om:

grova, perfekta, krossverktyg, kombination, pincett, flyttlass, häckningsperiod, trygg, undanskymd tillvaro, gråbeige, **ringmärkare**, upprepar, rastlös, lätthet

Att göra:

”EN DAG HEMMA HOS EN FINK”

Det går att hämta många bilder gratis från Pixabay och det kommer fram många på finkar om du skriver det ordet i sökrutan.

Skriv ut och låt eleverna få välja en fink som de ska berätta eller skriva om. Eleverna får hitta på hur en dag hemma hos deras fink kan se ut.

Det är trevligt om eleverna får jobba i par eller grupper och sen får berätta för varandra.

Ett alternativ är att ni kommer på en berättelse tillsammans och kanske skriver den på tavlan.

Att prata om:

OM FINKAR

- Vad är finkarna specialister på?
- Vad äter ungarna för mat jämfört med de vuxna?
- Varför hade man finkarna som burfåglar förr i tiden?
- Vad använder finkarna sin näbb till?
- Vilken tid på året är det lättast att få se domherre och varför är det så?
- Hur känns det att hålla i en domherre?
- Vilken av finkarna hörs högst och mest?
- Varför liknas stenknäcken vid en papegoja?
- Varför tror ni att det är så?
- Vilken är den mest ovanliga av finkarna?
- Hur sociala är finkarna?